

УДК 378.14:168

СУТНІСТЬ, ЗМІСТ І СТРУКТУРА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО КВАЛІФІКОВАНОГО РОБІТНИКА

Сороквашин С.В., аспірант

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

У статті на основі аналізу різних підходів до тлумачення понять «компетентність», «грамотність», «інформація» та «комунікація», а також їх компонентного складу розглядаються інформаційно-комунікаційна компетентність, її сутність і зміст. Визначено компоненти в структурі інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього кваліфікованого робітника.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційна компетентність, грамотність, інформація, комунікація, компетенція, кваліфікований робітник.

В статье на основе анализа различных подходов к толкованию понятий «компетентность», «грамотность», «информация» и «коммуникация», а также их компонентного состава рассматриваются информационно-коммуникационная компетентность, ее сущность и содержание. Определены компоненты в структуре информационно-коммуникационной компетентности будущего квалифицированного работника.

Ключевые слова: информационно-коммуникационная компетентность, грамотность, информация, коммуникация, компетенция, квалифицированный работник.

Sorokvashin S.V. THE NATURE, CONTENT AND STRUCTURE OF INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCE OF FUTURE SKILLED WORKERS

In the article on the basis of analysis of different approaches to the notion of “competence”, “competence”, “information” and “communication”, as well as their component composition discusses information and communication competence, its nature and content. Components defined in the structure of information and communication competence of future skilled workers.

Key words: information and communication competence, literacy, information, communication, competence, skilled worker.

Постановка проблеми. Сьогодні одним із завдань системи професійної освіти є формування у кваліфікованих робітників знань, умінь і навичок у сфері інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), здатності і готовності використовувати їх засоби у професійній діяльності.

Тому для формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього кваліфікованого робітника необхідно розкрити її сутність, зміст і структуру. При цьому слід зазначити, що на сьогодні ще не вироблено єдиного механізму формування інформаційно-комунікаційної компетентності кваліфікованого робітника.

Переорієнтація оцінки результатів освіти з понять «освіченість», «вихованість», «загальна культура» на поняття «компетенція» і «компетентність» в останні роки є основою організації навчально-виробничого процесу на основі компетентнісного підходу, який «покликаний забезпечити досягнення нової сучасної якості професійної освіти» [1]. Як зазначається в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, суспільству потрібні «освічені представники покоління інформаційної епохи, моральні, заповзятливі люди, які здатні до співпраці, відрізняються мобільністю» [2, с. 37].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що дослідження шляхів формування інформаційно-комунікаційної компетенції ведуться в різних напрямках. Більшість публікацій присвячено обґрунтуванню структури, змісту, засобів формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників (М. Бовтенко, Л. Бочарова, Л. Горбунова, І. Єрьоміна, В. Кривчанський, М. Лебедева, А. Любителев, А. Семибратов, К. Ситникова, В. Стародубцев, І. Фаліна, К. Ханова, О. Шилова та ін.), розкриттю змісту інформаційно-комунікаційної компетентності учнівської молоді (В. Бурмакіна, Е. Кочелаєва, С. Пазухіна та ін.). У центрі уваги сучасних науковців знаходяться питання специфіки, структури, змісту і шляхів формування професійної компетентності учнів (Є. Голобородько, Г. Михайловська, Т. Симоненко, Ю. Караулова, Л. Мацько, М. Пентиліук, О. Семенов, Л. Струганець). Водночас, незважаючи на різнопланові дослідження, названі підходи лише частково розкривають питання щодо сутності, структури інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього кваліфікованого робітника.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання

дослідження, яке полягає у з'ясуванні сутності, змісту і структури інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього кваліфікованого робітника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «компетентність» було вперше введено в педагогічний лексикон у 1957 році. На даному етапі розвитку педагогічної науки «компетентність» розглядалася як основна одиниця оновлення змісту освіти. Тлумачення цього поняття різне як в довідковій, так і в науковій літературі.

Так, С. Ожегов у «Тлумачному словнику російської мови» трактує поняття «компетентність» як «обізнаність, авторитетність в якій-небудь області» [3, с. 288].

На думку І. Зимньої, компетентність – це інтелектуально й особистісно обумовлений досвід, що ґрунтується на знаннях соціально-професійної життєдіяльності людини, як резерв прихованого, потенційного, що не прийшов у використання [4].

Тлумачення цього поняття наводить А. Хуторський, визначаючи «компетентність» як володіння людиною відповідною компетенцією [5].

Г. Вялікова, стверджує, що «компетентність – це специфічне утворення, характеристика особистості, яка свідчить про її здатності і готовність виконувати будь-які функції в межах визначеної компетенції» [6, с. 29].

Аналіз наведених трактувань дозволяє конкретизувати поняття «компетентність» таким чином. Компетентність – це специфічне особистісне утворення, що визначає здатність суб'єкта до виконання будь-якої діяльності на основі сформованої компетенції (або сукупності компетенцій).

В умовах становлення інформаційного суспільства вирішальне значення набувають не тільки обсяг і якість знань, сформованих у навчальному закладі, а й рівень компетентності, який має забезпечити професійно-технічну освіту для підготовки кваліфікованих робітників до життя в сучасному суспільстві.

Процес інформатизації призводить до значної зміни ролі педагога, орієнтує на використання сучасних засобів ІКТ в освітньому середовищі, докорінно змінює характер його праці. Зміст професійної діяльності все більшою мірою ускладнюється, що вимагає від фахівця постійного оновлення своїх знань і професійного зростання. Проте збільшення обсягу і складу досліджуваного матеріалу, на думку Я. Турбівського, не є визначальним у підготовці спеціаліста: «саме знання, наскільки завгодно глибоке, уміння <...> забезпечити не може, необхідне вміння застосування його в професійній діяльності» [7].

У зв'язку з формуванням інформаційного суспільства до переліку професійно значущих знань, умінь, навичок, якостей і здібностей кваліфікованого робітника додалася ще одна важлива складова – інформаційно-комунікаційна компетентність.

Щоб підійти до розуміння сутності процесу формування цього виду компетентності, необхідно, на наш погляд, розмежувати поняття «грамотність» і «компетентність», і на цій підставі виділити похідні від них категорії: «інформаційно-комунікаційна грамотність» та «інформаційно-комунікаційна компетентність».

Порівнюючи традиційні словникові трактування понять «грамотність» і «компетентність», можна виявити їх подібність і близькість. Наприклад, у С. Ожегова під словом «компетентний» розуміється людина «1) знаюча, обізнана, авторитетна в якій-небудь галузі; 2) яка володіє компетенцією» [3, с. 289], при цьому «грамотна людина» трактується як така, що: «1) вмінє читати і писати, а також вмінє писати граматично правильно, без помилок; 2) володіє необхідними знаннями, відомостями в якій-небудь області» [3, с. 147].

Таким чином, грамотність є основою культури, з якої починається її засвоєння з урахуванням віку, індивідуальних особливостей особистості. Грамотність – це фундамент, на якому можна побудувати подальший розвиток людини. Відкриваючи доступ до книги, грамотність дає можливість користуватися скарбницею думки і знання, створеної усім людством.

Грамотність передбачає здатність людини сприйняти й висловити інформацію в текстовій формі. Це означає оволодіння знаннями, які виявляються у світогляді, ерудиції, обізнаності, як з позиції наукового знання, так і з позиції життєвого досвіду, що впливає з традицій, звичаїв, безпосереднього спілкування людини з іншими людьми, а також передбачає оволодіння системою знаків та їх значеннями. Як термін «грамотність» має тисячолітню історію і доповнення словосполученням «інформаційно-комунікаційна» лише підкреслює вторинне призначення сучасних інформаційних і комунікаційних технологій в оволодінні культурною спадщиною людства.

Основна відмінність грамотності від компетентності полягає в тому, що грамотна людина володіє знаннями, а компетентна людина може (готова) використовувати ці знання у вирішенні практичних завдань. Проводячи розмежування грамотності та компетентності в поведінкових характеристиках, можна стверджувати, що грамотна людина знає, розуміє, наприклад,

як поводитися в певній ситуації, а компетентна людина може реально і ефективно використовувати знання у вирішенні тих чи інших проблем. При всій схожості визначень аналізованих понять не можна не погодитися з Н. Гендіною в тому, що в побутовому, широкому розумінні в самому слові «грамотність» є відтінок елементарності, примітивності, відображення найпростішого, початкового рівня освіти [8]. При цьому термін «компетентність» бачиться нам більш конкретним і адресним по відношенню до досвіду, знань і вмінь людини, їх застосування в діяльності.

До числа ключових понять, які є важливими для визначення сутності та змісту інформаційно-комунікаційної компетентності учня ПТНЗ, відносяться поняття «інформація» і «комунікація».

У контексті освіти ці феномени знаходяться в тісному взаємозв'язку. Так, реалізація будь-якого рішення в професійній сфері неможлива без передачі інформації, тобто втілення рішення в практику неможливе без комунікаційного процесу. У процесі комунікації інформація передається від одного суб'єкта процесу до іншого. Тому комунікація та інформація є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими поняттями: інформація – це сукупність яких-небудь даних (те, що передається), комунікація – передача цих повідомлень завдяки певним каналам зв'язку (те, як передається).

У ХХ столітті термін «інформація» був введений в ряд наукових областей, отримавши відповідні тлумачення. Єдиного загальноприйнятого визначення цього феномена немає, тому поняття «інформація» прийнято визначати через його властивості (подібно поняттю «матерія»).

У «Філософському енциклопедичному словнику» поняття «інформація» (від лат. *informatio* – ознайомлення, роз'яснення, уявлення, поняття) характеризується так: «1) повідомлення, інформування про стан справ, відомості про що-небудь, що передаються людьми; 2) зменшується невизначеність в результаті отримання повідомлень; 3) повідомлення, нерозривно пов'язане з управлінням, сигнали в єдності синтаксичних, семантичних і прагматичних характеристик; 4) передача, відображення різноманітності в будь-яких об'єктах і процесах (неживої і живої природи)» [9, с. 222].

У контексті сфери освіти І. Роберт пропонує трактувати поняття «інформація» як відомості про фактичні дані і сукупність знань про залежності між ними, розглядаючи названий феномен також як засіб, за допомогою якого «суспільство може усвідомлювати себе і функціонувати як єдине

ціле» [10]. Насиченість суспільства інформацією наводить на висновок про те, що в сучасних умовах будувати стратегію освіти тільки на засвоєнні готових знань вже недостатньо. Важливо озброїти тих, хто навчається, прийомами і способами пошуку, аналізу, обробки, збереження, використання, продукування й передачі інформації.

Щодо комунікації, то її визначають як обмін інформацією між індивідами за допомогою загальної системи символів; процес кодування й передачі інформації від джерела та прийому повідомлення одержувачем. У психологічній і соціологічній літературі термін «комунікація» використовується для позначення засобів зв'язку будь-яких об'єктів матеріального і духовного світу; процесу передачі інформації від людини до людини (обмін уявленнями, ідеями, установками, настроями, почуттями в людському спілкуванні); а також для передачі та обміну інформацією в суспільстві з метою впливу на соціальні процеси.

Враховуючи, що отримання міцних знань неможливе без постійного їх оновлення, вважаємо, що паралельно з формуванням інформаційної грамотності у підготовці сучасного кваліфікованого робітника має бути акцентована увага й на формуванні його комунікаційної грамотності. Слід зазначити, що це поняття майже не виокремлюється в роботах дослідників, де здебільшого розглядаються комунікаційна культура, комунікаційні технології. Однак слід визнати, що людина, яка володіє комунікаційною культурою, використовує комунікаційні технології, не зможе уникнути проходження першого етапу в їхньому освоєнні: формування комунікаційної грамотності.

Сьогодні одним із найбільш актуальних завдань системи освіти є формування інформаційно-комунікаційної компетентності учня, оскільки компетентність інтегрує знання, уміння і засвоєні способи діяльності відповідно до конкретних умов в новій ситуації, що вимагає творчого підходу. Відповідним середовищем стає інформаційне суспільство, побудова якого відбувається в Україні. При цьому формування інформаційно-комунікаційної компетентності як обов'язкової складової професійної компетентності майбутнього кваліфікованого робітника стає актуальною проблемою, вирішення якої має велике значення для кожної конкретної людини і для суспільства в цілому.

Саме інформаційно-комунікаційна компетентність характеризує глибоку обізнаність у предметній галузі знань, особистий досвід суб'єкта, націленого на перспективність у роботі, на становлення сучасного наукового світогляду; відкритого до дина-

мічного збагачення та самовдосконалення за рахунок отримання, оцінювання і використання інформації; здатного створювати нову інформацію, досягати значущих результатів і високої якості у професійній діяльності.

Інформаційно-комунікаційна компетентність характеризується наявністю вміння працювати з інформацією (збір, пошук, передача, аналіз); моделювати й проектувати власну професійну діяльність, проектувати роботу колективу; орієнтуватися в організаційному середовищі на базі сучасних ІКТ; використовувати у своїй професійній діяльності сучасні засоби ІКТ, що забезпечує збільшення продуктивності праці.

На нашу думку, інформаційно-комунікаційна компетентність – це явище вищого порядку, яке співвідноситься з інформаційно-комунікаційною грамотністю, як стійкі професійні навички в інтелектуальній професії співвідносяться з елементарною грамотністю. Тому під інформаційно-комунікаційною компетентністю випускника ПТНЗ слід розуміти інтегративне особистісне утворення, що характеризується:

- сукупністю системних наукових знань, умінь і навичок, що формуються у спеціально організованому процесі навчання інформатики та ІКТ;
- здатністю орієнтуватися в освітньому середовищі на базі сучасних засобів ІКТ і готовністю творчо їх використовувати у своїй професійній діяльності;
- усвідомленим прагненням до безперервного самовдосконалення у сфері ІКТ.

Виходячи із запропонованого трактування змісту інформаційно-комунікаційної компетентності випускника професійної школи, в її структурі можна виділити декілька компонентів.

Отже, аналіз та узагальнення науково-методичної літератури з цієї проблематики дає нам змогу охарактеризувати інформаційно-комунікаційну компетентність кваліфікованих робітників як систему з трьох основних компонентів, які передбачають володіння визначеними знаннями та уміннями, а також наявність власних ставлень та досвіду.

Мотиваційний компонент виступає як спонукальний чинник застосування ІКТ у навчально-пізнавальній та професійній діяльності, до основних його складових відносимо систему поглядів та переконань, які визначають потребу особистості у формуванні інформаційно-комунікаційної компетентності. Він передбачає усвідомлені дії щодо пошуку, відбору та використання відповідних засобів обчислювальної техніки для розв'язання навчальних завдань, усві-

домлення мети та меж застосування ІКТ як допоміжного засобу.

Когнітивний компонент інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників складається зі знань, умінь та навичок у галузі застосування інформаційно-комп'ютерної техніки для розв'язання завдань навчального, професійного та особистого спрямування, розуміння взаємозв'язків у структурі апаратного та програмного забезпечення, комплексного розуміння можливостей інформації, яка доступна у різних цифрових форматах, впевненої орієнтації у сучасному програмному забезпеченні та його призначенні.

Діяльнісно-креативний компонент інформаційно-комунікаційної компетентності передбачає не лише активне та раціональне використання ІКТ, але й чітке і глибоке уявлення про можливості сучасних технологій у розв'язанні завдань професійного, освітнього та побутового характеру, використанні інтеграційних можливостей сучасного програмного забезпечення для обробки та представлення інформації, творчому підході до розв'язання різних груп завдань із використанням комп'ютерної техніки.

На підґрунті вищеописаних стандартів умінь фахівців щодо роботи з ІКТ, виокремлюємо загальні групи показників розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників з урахуванням специфіки дослідження та відповідно до окреслених складників ІКК.

Названі компоненти, що входять до складу інтегративного особистісного утворення, знаходяться у взаємозв'язку, взаємозалежності, а також у взаємовпливі і взаємопроникненні, при цьому становлення кожного з них пов'язане з формуванням його характеристик і властивостей як частини цілісної системи.

Сформована інформаційно-комунікаційна компетентність дасть змогу майбутньому кваліфікованому робітнику використовувати досягнення сучасної науки і практики в галузі ІКТ у своїй професійній діяльності, максимально реалізувати їх можливості для підвищення ефективності професійної діяльності.

Формування інформаційно-комунікаційної компетентності у майбутніх кваліфікованих робітників – це складне завдання, системного вирішення якого у сфері професійної освіти на сьогодні бракує, що потребує організації спеціальних науково-педагогічних досліджень, організаційно-методичної перебудови освітнього процесу у ПТНЗ.

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз публікацій з питань розкриття змісту, сутності і структури інформаційно-комунікаційної компетентності дає змогу зробити висновок, що досліджувана проблема продовжує цікавити науковців з точки зору можливостей упорядкування відомих здобутків та пошуку нових концептуальних ідей. Структура інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього кваліфікованого робітника містить такі компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-креативний.

Інформаційно-комунікаційна компетентність випускника ПТНЗ – це інтегративне особистісне утворення, яке формується у спеціально організованому процесі навчання на базі інформаційно-комунікаційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Исаева Т. Классификация профессионально-личностных компетенций / Т. Исаева // Труды международной научно-практической интернет-конференции «Преподаватель высшей школы в XXI веке». – Ростов-на-Дону, 2003. – С. 15–21.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки.
3. Ожегов С. Словарь русского языка: 70 000 слов / С. Ожегов ; под ред. Н. Шведовой. – 23-е изд., испр. – М. : Рус. яз., 1991. – 917 с.
4. Зимня І. Ключові компетенції – нова парадигма результату освіти / І. Зимня // Вища освіта сьогодні. – 2003. – № 5. – С. 45.
5. Хуторской А. Ключевые компетенции и образовательные стандарты / А. Хуторской // Отделение философии образования и теоретической педагогики РАО, Центр «Эйдос» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.eidos.ru/news/compet.htm.
6. Вяликова Г. Педагогическое стимулирование профессиональной компетентности учителя в условиях заочной формы обучения : автореф. дисс. ... докт. пед. наук / Г. Вяликова. – Рязань, 2006. – 40 с.
7. Турбовской Я. Концепция высшего профессионального образования / Я. Турбовской . – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.eduhmao.ru/info/1/3853/24666>.
8. Гендіна Н. Інформаційна грамотність або інформаційна культура: альтернатива чи єдність (результати досліджень) / Н. Гендіна // Шкільна бібліотека. – 2005. – № 3. – С. 18–19.
9. Философский энциклопедический словарь / [под ред. Л. Ильичева, П. Федосеева, С. Ковалева, В. Панова]. – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
10. Роберт И. Направления научных исследований в области реформирования образования в связи с использованием информационных и коммуникационных технологий / И. Роберт // Информатизация непрерывного образования : материалы VII Международной выставки-ярмарки. – М., 1997. – С. 21–27.
11. Словарь иностранных слов. – 11-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 1984. – 608 с.
12. Бурмакина В. Измерение уровней информационной и коммуникационной компетентности. Подходы и методики / В. Бурмакина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.metodisty.narod.ru.
13. Новікова А. Медіаосвіта в США: проблеми і тенденції / А. Новікова // Педагогіка. – 2000. – № 3. – С. 68–75.
14. Скеттон Л. Підхід до ІКТ-грамотності: доповідь Міжнародної комісії / Л. Скеттон [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ict.edu.ru/vconf>.
15. Попова Г. Конструирование электронных учебных материалов в профессиональной подготовке учителей : автореф. дисс. канд. пед. наук / Г. Попова. – Краснодар, 2006. – 23 с.